

УДК 331.105.44"1920"

Двірна К.П.,

канд. істор. наук, доцент кафедри історії України Інституту історичної освіти
Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Створення та організаційне становлення профспілки РОБОС у першій половині 20-х років ХХ ст.

У статті розкриваються складні суспільно-політичні процеси, що впливали на організаційне становлення профспілки РОБОС, а також особливості організаційного становлення вузівських профспілок. Розкриваються питання організаційної будови структури (низові ланки, секції, наукові працівники (СНП), райкоми тощо).

Ключові слова: профспілки, РОБОС, райком, суспільно-політичні процеси, Всеукраїнський з'їзд профспілок.

Профспілка РОБОС (робітників освіти) проходила тяжкий шлях свого становлення в зазначений період. Важливий вплив на її створення та діяльність мали суспільно-політичні процеси, що відбувалися в період національно-визвольних змагань в Україні протягом 1917–1920 рр.

Непослідовність Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії щодо ролі, місця та участі профспілок в економічному та суспільно-політичному житті, ідеологічне протистояння та встановлення більшовицького режиму в Україні призвело і до реорганізації профспілкової системи в цілому за зразком компартійного апарату.

Ще з I Всеукраїнської конференції профспілок, що відбулася 21 травня 1918 р., і де були представники від 311 профспілок у профспілковому русі утверджувались гасла демократичної держави, незалежність профруху від партії та держави. Курс найвищого органу, що обрала дана конференція – Центральну Раду профспілок України (Уцентропроф), зустрів шалену протидію з боку більшовиків та органів Радянської влади. Протягом 1919–1920-х рр. партія більшовиків розгорнула активну кампанію проти незалежного профспілкового руху в Україні, застосовувавши кілька організаційних, ідеологічних та карально-репресивних заходів. Вже у травні 1919 р. відбувся I Всеукраїнський з'їзд профспілок. Замість Уцентропрофу було створено Південне Бюро ВЦРПС, роботою якого керувала Москва. Ці об'єктивні чинники суттєво впливали на організаційну будову, функційну діяльність, адже профспілки в Україні відходили від своєї природної функції захисту найманого працівника і переймалися функціями виробничими та організаційними.

Політичні процеси та ідеологічне протистояння в Україні призводили і до утворення так званих жовтих профспілок. Для прикладу можна назвати «кірстовський рух», який виник у період денікінщини і служив не найманим працівникам, а денікінській владі.

У 20-і роки в Україні пройшли хвилі антименшовицьких репресій, політичні суди над політичними діячами, серед яких були представники та керівники профспілкових осередків, прибічники незалежного профспілкового руху. Ці об'єктивні чинники не могли не вплинути на кількісні показники профспілкових організацій в Україні. Кількість профспілок суттєво зменшилась.

Початок 20-х років був складним у вузівському профспілковому будівництві. У цілому на 1920 р. в Україні діяло 20 профспілок [1]. Матеріали архіву Київської області переконують, що на 7 червня 1920 р. існує Спілка робітників шкіл, куди входить вісім осередків.

Службовці навчальних закладів тоді об'єдналися у шість профспілок, які нараховували 1500 осіб [2]. Єдиної освітянської профспілки на даний час ще не було. Підтвердженням цього є архівний документ від 5 серпня 1920 р.: «В Наробраз тов. Любченко. Согласно Постановления Южбюро ВЦРПС Президиум Совпрофа приступил к конструктивной организации бюро по созданию Союза работников просвещения и социалистической культуры» [3]. На

27.09.1920 р., у документі, надісланому до вищих профспілкових інстанцій, вказувалось, що «...оргкомітет працівників освіти створено у складі 18 чоловік» [4]. Протягом 1921–1922 рр. почали діяти низові осередки, визначалися домінуючі напрями їх роботи тощо.

Як засвідчують архівні документи, на 1 грудня 1922 р. вже існувала система місцевих комітетів профспілки РОБОС м.Киева. Їх загальна кількість на даний час становила 23. Працівники місцевому організувалися за виробничою ознакою у середньому близько 2000 осіб у кожному і об'єднували однорідні заклади, беручи до уваги територіальну близькість. Серед вказаних вище 23 місцевкомів місцевком № 2 ВІНО налічував 158 членів, місцевком № 3 Кооперативного технікуму та Кооперативного інституту мав 180 осіб. Місцевком Політехнічного інституту, куди входили Робфак КПІ та Профшкола КПІ, мав назву місцевком № 11 і налічував 200 осіб. Найбільшу кількість членів налічував місцевком № 14, куди входили Медінститут, Клініко-фармакологічна школа і Клінічний інститут – 560 осіб. Пройшов етап організаційного становлення місцевком № 15 Академії наук, куди увійшло 320 осіб. Слід наголосити, що деякі місцевкоми у той період залишалися на стадії формування та становлення. Так, місцевком № 23, куди входили Консерваторія, Академія мистецтва, Художній технікум становив лише 150 осіб і організаційно утверджувався [5].

З цього часу і надалі відбувався також процес створення профспілкових організацій (профосередки), який був вкрай непростим [6].

На початок 20-х років сформувалися галузеві профспілки. Так, галузь сільського господарства охоплювала профспілка Робземліс, індустриальний напрям представляли 12 профспілок, найбільш масовими з яких на січень 1921 р. були металісти – 108 860 осіб, будівничі – 39 473, харчовики – 66 552 та ін. Транспорт та зв'язок представляли чотири профспілки, серед яких наймасовішою була профспілка залізничників – 193 936 осіб.

До профспілки РОБОС входили робітники освіти, робітники розумової праці, однак, як переконують статистичні документи першої половини 20-х років ХХ ст., до цього напрямку входили також профспілки Медсандрук, Радторгслужбовців та ін. На 1 січня 1921 року чисельність профспілки РОБОС вже складала 76266 членів. У наступні роки спостерігалась певна стабільність у її кількісному складі: 1 січня 1922 р. – 89 981 спілчан, 1 січня 1923 р. – 89 638, 1 січня 1924 р. – 89 873, 1 січня 1925 р. – 97 433 спілчан [7].

При профспілці РОБОС створювалися секції наукових працівників (СНП). Перша така секція виникла у Харкові у вересні 1921 р., а вже у грудні 1921 р. Південбюро приймає рішення про створення ще трьох секцій при Київському, Одеському та Катеринославському губвідділах РОБОС. Київська секція наукових працівників була найчисельнішою.

1– 3 лютого 1925 р. відбувся I Всеукраїнський з'їзд наукових працівників, де було представлено близько 2,5 тис. вчених. На з'їзді було створено керівний орган – Всеукраїнське центральне бюро СНП, головою якого було обрано академіка Д.І.Багалія [8].

Аналізуючи статистичний матеріал, можна стверджувати, що членство у секціях наукових працівників, які входили до профспілки РОБОС, постійно зростало і на 1927 р. становитиме 3559 осіб – 79,8% всіх науковців УСРР.

До середини 20-х років були створені та активно функціонували райкоми РОБОС (Обухівський, Васильківський, Бориспільський, Броварський, Брусилівський, Рогозівський, Кагарлицький, Димерський, Таращанський, Переяславський та ін.) [9]. Місцевкоми РОБОС діяли також у трудових школах м. Києва та в інших населених пунктах [10]. Діяльність райкомів яскраво відтворюють їх місячні звіти. Так, у звіті Бориспільського райкому РОБОС з 1 січня до 1 липня 1926 р. є така інформація: райком охоплює школи, дитячі садки та інші дитячі заклади. Працюють у профспілці майже 90 робітників. Проводиться тарифна робота, соціальна, культурно-масова, робота по страхуванню працюючих тощо [11]. Переяславський райком РОБОС об'єднував на той час 56 установ і проводив відповідну роботу [12].

Отже, аналізуючи архівні та статистичні матеріали, доходимо таких висновків:

- профспілка РОБОС пройшла етап створення та організаційного становлення в період з вересня до грудня 1920 р.;
- на її становлення негативно впливало ідеологічне протистояння, боротьба між представниками незалежного профруху та носіями ідеології партії РКП(б);

- профспілка РОБОС була створена з ініціативи компартійного керівництва, зруйнувавши попередню профспілкову систему;
- починаючи з 1921 р. і до 1923 р. утверджується організаційна будова, а також система діяльності профспілки РОБОС у всіх регіонах України (місцевками, секції, районні осередки тощо);
- профспілкова статистика переконує, що членство у профспілці постійно зростає, а форми та методи роботи вдосконалюються відповідно до тогочасного історичного розвитку;
- негативними тенденціями у цей період є політизація профспілкової роботи, недостатнє фінансування та утримання профспілок, а також включення вузівських профспілок РОБОС до індустріального напрямку в зв'язку з реорганізаційними хвилями у вузах України в першій половині 20-х років ХХ ст.;
- негативно впливали на суспільно-політичне життя в Україні, економічний стан та діяльність профспілок наслідки політики «воєнного комунізму» протягом 1919 – 1920-х рр., а також голод 1921 – 1923рр., який став страшним лихоліттям особливо для освітян та творчої інтелігенції.

Література

1. Державний архів Київської області. – Ф. 708. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 36, 159 – 177.
2. Там само. – Арк. 118.
3. Там само. – Арк. 91.
4. Там само. – Арк. 361.
5. Державний архів Київської області. – Ф. 708. – Оп. 1. – Спр. 293. – Арк. 120 – 121.
6. Там само. – Спр. 410. – Арк. 8.
7. Профспілки України в цифрах: Стат. зб. 1921 – 1925рр. – Харків, 1926. – С. 14–17.
8. Масненко В.В. Секції наукових працівників при профспілці РОБОС за умоврадянського режиму 20-х років /В.В. Масненко //90 років виникнення масового профспілкового руху в Україні. Матер. конфер. – К., 1995. – С. 121 – 123.
9. Державний архів Київської області. – Ф. 741. – Оп. 1. – Спр. 92 – Арк. 89 – 119.
10. Там само. – Арк. 122 – 125.
11. Там само. – Спр. 80. – Арк. 196.
12. Там само. – Арк. 234.

Двирна К.П. Создание и организационное становление профсоюзов РОБОС в первой половине 20-х годов ХХ в. В статье освещаются сложные общественно-политические процессы, которые влияли на организационное становление профсоюза РОБОС, а также особенности организационного становления высших учебных профсоюзов. Раскрываются система организационного строения (нижние структуры, секции, научных работников (СНР), райкомы и др.)

Ключевые слова: профсоюзы, РОБОС, райком, общественно-политические процессы, Всеукраинский съезд профсоюзов.

K. Dvirna. Creation and organizational establishment of the ROBOS in the first part of the XX-th century.

The article covers the complicated social and political processes that influenced organizational establishment of the ROBOS trade union, and also the peculiarities of organizational establishment of the higher educational institutions of trade unions. The author describes the system of organizational structure (lower organizations, sectors of scientific workers (SSW), regional committees, etc.

Key words: trade union, the ROBOS, social and political processes, All-Ukrainian Congress of Trade Unions.